

Türk Dili El Kitabı, Nurettin DEMİR ~ Emine YILMAZ, Grafiker Yayıncılık: 1. Basım, Ankara 2003. 271 s.

Dil, insanı insan, toplumu toplum yapan en önemli niteliklerden biri olarak, yaşamın her anında ve alanında varlığını gösterir. Dil, yaşamı ve insanı öylesine kucaklar ki, onu yaşamdan ve insandan soyutlayıp ayrı bir dizge olarak ele almak çoğu zaman imkânsızlaşır. Buna karşın, üzerinde yüzyıllar, hatta binyıllar boyunca en çok düşünülen, en çok çalışılan insan dili, bilinen ve bulunanlarla, bilinmeyenler ve bulunamayanlar sarmalında, beşerî bilimlerin alanının en yoğun inceleme araştırma konularından biri olmayı 21. yüzyılda da sürdürmektedir. Dile yönelik keşifler ve bulgular sürekli yeni bilinmeyenler yaratır. İnsan olmanın doğasında bulunan sürekli sorgulama, sonsuz araştırma 'iştiağ'ı, dil ile ilgili sorunları algılamayı, hatta çözümlenmeyi âdetâ beşerî bir yükümlülük hâline getirir. Bu bakımdan, dilin sorunlarının araştırılması, aynı zamanda bir aydın sorumluluğudur. Doğal olarak, insan diline yönelik her çalışma ve dille ilgili sorulara cevap bulma çabası ayrı bir önem taşır.

Türk dili, çok eski dönemlerden bu yana ilgilenenlerin araştırma alanı olmuştur. Türk dili tarihi boyunca, *Divanü Lûgati't-Türk*'ten (1069), *Müeyyiretü'l-ulûm* (1539) vb.dan bugüne *telif edilen* eserlerin bir bölümü, Türkçenin betimlenmesinde gerçekten çok önemli bulgular ve yargılar ortaya koyarken, büyük bir bölümü, günümüzde ancak içerdiği dil malzemesi kadar önem ve değer taşımaktadır. Bunda, farklı dillere esas olan araştırma inceleme tekniklerinin herhangi bir uyarlamaya tâbi tutulmadan, olduğu gibi, Türkçeye uygulanmış olması rol oynayabilir. Kültür ve uygarlık değişimleri ve zaman, bilimsel araştırma yöntemlerini de değiştirir. Bugünün moda yöntemleri, yarın kolayca anlamsızlaşır.

Türkiye Türkçesi yaklaşık bir yüzyıldır batı dilciliğinin yöntemleriyle betimlenmektedir. Deny'den bugüne uzanan sürecin son halkalarından biri olan *Türk Dili El Kitabı*, tarihsel bir perspektifle ve kronolojik sırayla, Altaycadan başlamak üzere, Türk dili tarihinin gelişim aşamalarını ana çizgileriyle betimleyerek Oğuz dillerine yönelen ve Oğuz dilleri içinde Türkiye Türkçesine odaklanan bir akış içinde kaleme alınmıştır. Konular kimi zaman eş zamanlı, kimi zaman ise eş/art zamanlı yöntemle incelenmiştir.

Siyasal, ekonomik, kültürel vb. olgular, değişimler, Saussure'den bu yana bir dizge olarak kabul edilen dilde de yansıma alanı bulur. Hiçbir dil, başka dillerden soyutlanmış, tek başına bir dizge değildir. Bu gerçeğe karşın, dil bilgisi kitaplarımızın pek çoğu, nedense, bütünüyle içine kapalı ve yoğun bir *yerellik atmosferi* içindedir. Dil uzmanlarının yanı sıra, bu görkemli dizgeyle ilgili sorularına cevap bulmak isteyen, her meslekten, her eğitim grubundan ilgili için başvuru kaynağı olmak üzere hazırlanan *Türk Dili El Kitabı*, aynı zamanda bu yerellik zincirini kırarak başka dillerden verilen örneklerle okuyucusuna, binlerce insan dilinden biri olan Türkçenin bu evrendeki yerini göstermekte, evrensel bir dizgenin bir parçası olduğunu hissettirmektedir.

Thrax'tan bu yana batı dillerinin betimlenmesinde kullanılan ve Türkçeye de uyarlanan klâsik ve geleneksel yöntemler hâlâ gündemde ve tüm eleştirilere karşın hâlâ işlevseldir. Geleneksel yöntemler yerine önerilen başka alınma ya da uyarlama yöntemler şu ana değin ortak kabul görememiş, genel geçer nitelik kazanamamıştır. *Türk Dili El Kitabı*'nda Türkçe, geleneksel yöntemle; ancak modern bir yaklaşım ve farklı bir içerikle betimlenmekte, sorunlar bu anlayışla ele alınmaktadır. Eserde, dil bilimdeki temel saptama ve bulgular, gelişmeler göz ardı edilmemekte, aksine, yerleşik dogmalara aykırı nitelik taşısa da, var olan gerçekler, *muhayyel* doğruların ve yargıların karşısına çıkarılmaktadır.

Nitekim dördüncü bölümde yer alan ‘Türkçe Yok Olma Tehlikesiyle Karşı Karşıya mı?’ (s. 143) başlıklı yazıda görüldüğü gibi, ‘Türkçenin, tarihin hiçbir döneminde, bugün olduğu kadar geniş bir işlev alanına ve coğrafyaya sahip olmadığı’ dile getirilmektedir. Bu saptamalar, ülkemiz kamuoyundaki yaygın, ancak araştırma sonucu olmayan ‘popüler endişeler’in tam aksini ortaya koymaktadır.

Yeni baskılı, ancak hâlâ en yenisi seksenli yıllara ilişkin kaynaklara dayalı yayınlara karşılık, *Türk Dili El Kitabı*’nda başvuru iki yüzü aşkın kaynaktan pek çoğunun gerçekten yeni ve güncel içerikli olması dikkat çekicidir. Eserin dikkat çekici diğer bir yönü de, ülkemizde hak ettiği ölçüde tanınmayan Prof. Dr. Lars Johanson’un yeni ve farklı çözümlerinin gündeme getirilmesidir. On sekiz eserine atfı yapılan İsvetli Profesör Dr. Lars Johanson ve onun oluşturduğu *Mainz Ekolü*’nün eserde hissedilir bir ağırlığı vardır.

Türk Dili El Kitabı; ‘I. Dil ve Dille İlgili Temel Kavramlar’ (s. 15-33), ‘II. Dünya Dilleri ve Türkçe’ (s. 41-76), ‘III. Oğuzca’ (s. 77-125), ‘IV. Modern Türkiye Türkçesi’ (s. 127-143), ‘V. Türkiye Türkçesinin Kısa Dilbilgisi’ (s. 147-215) olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Ayrıca eserde Prof. Dr. Lars Johanson’un ‘Türk Dünyası’nın Sınırları’ (s. 233-246), Prof. Dr. Mustafa Uğurlu’nun ‘Türkiye Türkçesinde ‘Bakış’ ’ (s. 247-258) ve Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın’ın ‘Bilişim Türkçesi’ (s. 259-269) başlıklı yazılar yer almaktadır.

‘Türkçeye ilgili çeşitli konuları en son bilimsel verilerin anlaşılır dille ele alan’ eser, bir ders kitabı olarak hazırlanmamakla birlikte, Türkçe üzerine çalışmak isteyen herkese hitap edebilecek, hatta tüm düzeylerde Türk dili derslerinde kullanılabilecek niteliktedir.

İlk bölüm ‘Dilin Niteliği’, ‘Dilin Kökeni’, ‘Dil Edinimi’, ‘Dil Türleri’, ‘Dili İnceleme Türleri’ vb. başlıkları ile kitaba *methal* niteliği taşımaktadır. ‘Dili İnceleme Türleri’ (s. 19) başlığı altında *filoloji*, *dil bilgisi*, *dil bilim* kavramları üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde yer alan ‘Dil Türleri’ maddesinde ‘Standart Dil’, ‘Standart Türkçe’, ‘Standart Dil’ ve ‘Ağızlar’ alt maddelerinde ilgi çekici ve yeni saptamalar ortaya konulmakta, bu çerçevede *standart dil* kavramı sosyolinguistik açıdan ele alınarak standart dilin oluşum aşamaları incelenmektedir (s. 20). Ayrıca standart dil ile ağızlar arasındaki ilişki irdelenerek, ağız kavramı için yeni ve ayrıntılı bir tanım ortaya konulmaktadır (s. 24). Bu tanımda, ağız kavramıyla ilgili olarak *resmi ortamlarda kullanılmaktan kaçınma*, *doğal olma ancak yazılı bir gelenek oluşturamama*, *prestiji standart dilden daha az olma* vb. noktaların altı çizilmektedir. *Devlet dili* kavramı da dünyadaki örnekler aracılığıyla irdelenmekte (s. 25); ‘Dili İnceleme Türleri’ başlığı altında *filoloji*, *dil bilgisi*, *dil bilim* kavramları üzerinde durulmaktadır.

‘Dünya Dilleri ve Türkçe’ başlığını taşıyan ikinci bölümde (s. 41-76), Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ve akrabaları ele alınmakta, Türk dili tarihinin ana dönemleri özetlenmektedir. Bu bölümde, Strahlenberg’in 1730’da başlattığı tartışmanın çok uzun bir zaman önce bittiği, Ural-Altay dilleri diye bir grup/aile olmadığı bir kez daha vurgulanmaktadır (s. 46). Altay dilleri kuramı, kuramcıları ve bu kuramın karşıtları da ikinci bölümde ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

Üçüncü bölüm yani Oğuzca (s. 77-125), geniş hacimli Modern Türkiye Türkçesinin incelendiği dördüncü ve beşinci bölümlere giriş mahiyetindedir. Türkçenin tarihî dönemlerin belirlenmesi ve adlandırılması gerçekten çok karmaşık ve riskli bir sorundur. Bu bölümde Oğuzcanın tarihi, Johanson’un tasnifi esas alınarak (s. 85) ‘Eski Oğuzca’, ‘Orta Oğuzca’, ‘Yeni Dönem Öncesi’ ve ‘Yeni Dönem’ başlıkları altında incelenmektedir. ‘Yeni Dönem Öncesi’ (s. 80-90) başlığını taşıyan alt bölümde *standart Osmanlıcanın gelişimi*,

İstanbul'un dili, varyasyon ve değişme, alfabe, imlâ vb. konularda gerçekten çok ilgi çekici ve yeni bilgiler sunulmakta, ana çizgileri ile, dönemin dil bilgisi incelenmektedir. Bu bölümde de Johanson'un etkileri yoğun biçimde hissedilmektedir. 'Yeni Dönem' bölümünde (s. 109-125) Türk dillerinin sınıflandırılması ile ilgili olarak, Johanson'un *genetik ve tipolojik* özellikleri esas alan 'kısa ve net' tasnifi ile Tekin'in altı fonetik ölçüye dayalı 12'li sınıflandırma sistemi yer almaktadır.

Tekin'in sınıflandırmasında *on ikinci* yani *dağlı* grubunu oluşturan Oğuz grubu dilleri ile ilgili özet bilgiler verilmekte; bu çerçevede Harezmi-Oğuz ağızları, Horasan Türkçesi, Gagauzca gibi diğerlerine oranla daha az bilinen modern Oğuz dil ve diyalektleri ele alınmaktadır. Bu bölümde, Çağatay/Karluk dilleri arasında bir Oğuz yarımadası karakteri gösteren Harezmi-Oğuz ağızları ile Oğuzcanın doğu kolunu oluşturan ancak Türkmenceden farklı özelliklere sahip Horasan Türkçesi; Azeri öbeğine yakın olmakla birlikte Türkiye Türkçesine benzer özellikler gösteren Kaşgay ağzı gibi, pek tanınmayan Oğuz dil ve lehçeleri ile ilgili kısa bilgiler sunulmaktadır. İran'daki Türk lehçelerinde Farsçanın etkisiyle açıklanan söz dizimsel değişimler de dikkat çekicidir. Yazarlar, Oğuzcanın en batı kolunu teşkil eden, Slav dillerinin yoğun etkisiyle söz dizimi ve söz varlığında kimi değişimler görülen Gagauzcanın dilbilimsel açıdan Türkiye Türkçesinin bir ağzı olduğu görüşündedir (s. 124).

'Modern Türkiye Türkçesi' başlığını taşıyan dördüncü bölümde (s. 127-143) 'Osmanlıca Döneminden Modern Türkiye Türkçesine Uzanan Süreç' başlığı altında 'orta varyant'ın 'bugünkü Türkiye'nin milli dilinin temelini oluşturan yeni bir standart varyant'la geliştiği, ardından dil reformuna giden yolun açıldığı belirtilmektedir. Bu bölümde *Türk Dil Kurumu, Güneş Dil Teorisi, Türkiye Türkçesinin söz varlığı* vb. konular üzerinde de durulmaktadır.

Dille, hatta çoğu zaman diğer beşerî kurumlarla ilgili olan, ancak bilimsel yöntemlerle ele alınması, çözümlenmesi gereken sorunların, çoğu zaman politik öğretilerin savunucularının, dil heveslilerinin, Türkçeyi 'koruma' yolunda 'durumdan vazife çıkaran iyi niyetli alan dışı araştırmacıların yarattığı çözümsüzlük ve deyim yerindeyse kaos ortamından çoğu zaman 'bârîka-i hakikat' doğmamakta, ortada yalnızca 'müsademe' kalmaktadır. Dördüncü bölümün ikinci alt bölümünde, söz konusu çevreler tarafından da üzerinde çok şeyler söylenen, dil dışı söylemlere, hatta çatışmalara yol açmış olan popüler tartışma konuları yer almaktadır.

Dördüncü bölümdeki 'Alfabe ve 'İmlâ' 'Dil İlişkileri', 'Standart Dışı Kullanımlar', 'Eğitim Dili', 'Yabancı Dillerin Etkisi' başlıklı konularla ilgili farklı ve yeni bakış açıları gözlenmektedir. Bu çerçevede, Türkiye Türkçesinde *ödüncleme* (< İngilizce borrowing) olarak bilinen konu ayrı bir önem taşımaktadır. Eserde 'Herhangi bir şekilde karşı karşıya gelen dillerin birbirini etkilemesi' yani *dil ilişkileri* olarak adlandırılan bu konuyla ilgili olarak Johanson'un Türkçe malzeme aracılığıyla geliştirdiği, başka diller için de kullanılabilen yeni bir alternatif modelden söz edilmektedir [*Strukturelle Faktoren in türkischen Sprachkontakten*, (Sitzungsberichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft an der J. W. Goethe-Universität Frankfurt am Main 29:5.) Stuttgart: Steiner, 1992]. 'Herhangi bir dil etkileşiminde, sosyal olarak üstün durumdaki bir dilin, yani baskın kodun öğelerinin sosyal olarak zayıf durumdaki dile, yani zayıf koda kopyalanması esası'na dayanan modelde *ödüncleme*, *alıcı dil*, *verici dil* vb. terimler yerine *kopyalama*, *baskın kod*, *zayıf kod* vb. terimler önerilmektedir. Dil ilişkileri ile ilgili olarak üç kopyalama türünden söz edilmekte, dil öğelerinin kopyalanmasında rol oynayan faktörlere değinilmektedir.

‘Standart Dışı Kullanımlar’ bölümünde ‘yazı dili konuşma dilinin gelişme hızlarındaki farklılığın yanlış algılanması” sonucunda ortaya çıkan “doğru”, “düzgün”, “güzel” vb. nitelemeler eleştirilerek, dilde *varyantlaşmanın* doğal olduğu vurgulanmaktadır. Benzer biçimde *dildeki renkliliği* görmezden gelen *dil kirilenmesi* kavramı reddedilmektedir (s. 139). ‘Türkçe Yok Olma Tehlikesiyle Karşı Karşıya mı?’ başlığı altında *Türkçenin bozulması*, *Türkçenin yok olabileceği* (!) vb. ‘ulusal fobiler’ irdelenerek, dillerin zayıflamasının ya da yok olmasının nedeninin, ‘kopyalamadan kaynaklanan yapısal bozulma’ değil, ‘sosyal işlev’ kaybı olduğu vurgulanmaktadır. Tehlikenin, ailelerin ana dili çocuklarına aktarmaması veya genç kuşakların düşük prestijli ana dilleri yerine daha çekici ve prestijli baskın dili tercih etmesi durumunda söz konusu olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede Türkçenin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olmadığı görüşü dört tezle kanıtlanmaktadır (s. 144-145)

Eserin beşinci ve en geniş kapsamlı bölümü ‘Türkiye Türkçesinin Kısa Dilbilgisi’ dir (s. 147-215). Bu bölümde ilk olarak Türkiye Türkçesinin (doğal olarak, standart dilin) Osmanlıcadan ayrılan yönleri kısaca ortaya konulmakta, ardından ‘Dilbilgisi’ alt bölümünde ‘Sesbilgisi’, ‘Biçim Bilgisi’, ‘Söz Dizimi’ alt başlıkları altında, ‘Türkçe dilbilgisinin en tipik yönleri mümkün olduğu kadar kısa bir şekilde’ verilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada konular zaman zaman tarihsel-karşılaştırmalı olarak ele alınmakta, modern biçimlere uzanan gelişmeler örnek ve veriler aracılığıyla aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

‘Sesbilgisi’ başlığı altında, ğ’ nin ön ünlülü sözcüklerde y gibi söylendiği, art ünlülü kelimelerde ise çevredeki ünlünün uzamasıyla kendisini gösterdiği; sanılanın aksine Türkçenin de (bütünüyle) yazıldığı gibi okunmadığı vb. saptamalara yer verilmektedir. Eserin ‘Yardımcı Sesler’ (s. 163) başlığını taşıyan alt bölümünde birinci ve ikinci çoğul kişi iyelik eklerinin bulunduğu *el-i-miz* ve *el-i-niz* örneklerinde görülen ilgi çekici bir durumdan söz edilmektedir. Normal koşullarda *el* sözcüğüne (ve VC, CVC gibi benzer hece türlerindeki sözcüklere) {-mIz} ve {-nIz} eklerinin gelmesini engelleyebilecek yani **el-miz*, **el-niz* biçim birimlerini oluşmasına mani herhangi bir seslik neden yoktur; ancak son seste ünsüz bulunan bu tür örneklerdeki {-(I)mIz} ve {-(I)-nIz} biçimleri, ancak art zamanlı kurullarla açıklanabilir. *Türk Dili El Kitabı*’nın ‘Biçimbilgisi’ bölümünün ‘Hal Ekleri’ başlıklı alt bölümünde Türkçe için yalın durumla birlikte beş asıl durumun bulunduğu belirtilmektedir (s. 184). Yine aynı bölümde Türkçe dil bilgileri için nispeten yeni bir ayırmadan, *aspekt-zaman* ayırımından söz edilmektedir. Türkçede zaman eklerinin her zaman adlarına uygun zamanları göstermemeleri yani bu eklerdeki işlev kaymaları ve ‘geleneksel anlayışın, Türkçede envanteri iyi bilinen ‘zaman ekleri’ni açıklamaya yetmemesi nedeniyle, L. Johanson tarafından geliştirilen ‘aspekt anlayışı’ gündeme getirilmiştir. Kitabın sonunda yer alan Ek 2’de (s. 247-258), *aspekt-zaman* ilişkisi ilgili ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

Eserde zaman zaman farklı ve bir bölümü ilk kez kullanılan terimlerin yer aldığı görülmektedir. *Fonem envanteri* (s. 151), *bitimsiz fiiller* (s. 194), *yüklem çekirdeği*, *yüklemleştirici*, *özne temsilcisi* (s. 208) vb. terimler, *Türk Dili El Kitabı*’nda gönderme yapılan yeni modellerin, farklı bakış açılarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Türk Dili El Kitabı’nın ‘Ekler’inde yer alan L. Johanson’un ‘Türk Dünyasının Sınırları: Türk Topluluklarının Gelişmesinde Bağlayıcı ve Ayırıcı Unsurlar’ başlıklı yazısında ‘Türk dilleri ve devletleri, dil sahası, sınır kaymaları, Türk tipi, dinler, göçebe ve yerleşik kültürü, liberalleşme, dahili dil sınırları’ vb. başlıklar altında Türk dünyasının profili çizilmektedir. Türk dil biliminin *ombudsmanı* olan Johanson’un eserlerindeki felsefi derinlik, analitik gözlem ve yorum gücü, yazının önemini bir kat daha artırmaktadır.

Örneğin, Ekim Devrimi sonrası Türk dünyasındaki dil parçalanması âdetâ bir *sehl-i mümenteni* tarzında özetlenmiştir (s. 242-243). Yazıda; yabancı, ancak oryantalist yaklaşım tarzlarının dışında ve üstünde bir bilge bilim adamının, Türk bilim dünyası ve *entelejonsiyası* için büyük önem taşıyan bilimsel ve popüler konulara nesnel yaklaşımını görmek mümkündür. Bu yaklaşım tarzında Johanson'un nesnellikle asla ters düşmeyen, ancak söylemlerinin *aurasındaki* pozitif ve sıcak duyuşsal yansımalarının sezilmediğini söylemek de gerçekçi olmayacaktır. Johanson'un bu yazısının dilimize kazandırılmış olması, kendisini Türk dünyası ile yakından ilgili gören herkes için gerçekten büyük bir kazançtır.

'Ekler' bölümünün ikinci yazısı, Johanson'un öğrencisi olan Prof. Dr. Mustafa Uğurlu'nun "Türkiye Türkçesinde 'Bakış' ('Aspektotempora')" başlıklı çalışmasıdır (s. 247-258). Yazar, ilk kez Johanson tarafından ortaya konulan model çerçevesinde *zamanlar* (Tempora), *tarzlar* (Modi) ve *bakışlar* (Aspekte) kavramlarından sonuncusunu ele almakta; modelin, fiil çekimleri yorumlanırken ihmal edilen bakış (*Aspekt*) yönüyle ilgili görüşlerini ana hatlarıyla ortaya koymayı ve kullanılabilecek terimleri tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Uğurlu, zaman eklerinin çekimleriyle ilgili saptamalarda bir sorun gözlenmediği, ancak bu eklerin görevleriyle ilgili yeterli bilginin, ortak bir görüşün bulunmadığı, pek çok araştırmacı gibi 'zaman olarak adlandırılan sistemin, geçerli zaman ölçütleri ile açıklanamayacağı' düşüncesindedir. 'Çekimli fiilin ifade ettiği olayın kendi kendine görünmesi değil, bilakis konuşanın nasıl gördüğünü ifade eden *aspekt*'e karşılık bulunan *görünüş* teriminin uygun olmadığını belirten yazar, konuyla ilgili *zaman* (Zeit), *olay* (Ereignis), *eylem* (Tätigkeit), *bakış* (Aspekt); *zaman* (Tempus), *kılınış* (Aktionsart) kavramlarını tanımlamaktadır. 'Kılınış' başlığı altında, fiil tabanları *ön sınırı vurgulayanlar*, *son sınırı vurgulayanlar* ve *sınır vurgulamayanlar* olmak üzere üçe ayrılmakta, bu gruplardan birine giren eylemlerin *anda*, *uzun sürede*, *bir seferde* cereyan edebileceği veya *sık sık yapılma*, *oluşmaya başlama*, *bir sonuca yol açma* vb. özellikler gösterebileceği ifade edilerek gruplar ayrı ayrı açıklanmaktadır (s. 251-252). Aynı şekilde *bakış* kavramı da *sınırlar arası* ve *sınır ötesi* olmak üzere iki bölümde ele alınmakta; *öngörülü bakış*, *yöneliş/odaklanma noktası*, *belirleme noktası* vb. terimler, *anlatma tarzları*, *diziliş* vb. konular incelenmektedir. Bu modelin gerçekten farklı ve çok soyut bir yaklaşımın ürünü olduğu açıktır. M. Uğurlu'nun 'Türklük biliminde henüz aşılammış' sözleriyle nitelediği Johanson'un '*Aspekt im Türkischen Vorstudien zu einer Beschreibung des Türkeitürkischen Aspektsystems*, Uppsala; Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Turcica Upsaliensa, 1, 1971.' künyeli eserinde betimlenmeye çalışılan Türkçenin bu özelliğinin, yine Johanson tarafından, ancak usta bir Türk dilcisi tarafından tam anlamıyla açıklanabileceği belirtilmektedir. Bu göreve en yakın Türk dil bilimcisinin kimliği konusundaki işaretlerin açık olduğu söylenebilir.

Türk Dili El Kitabı, 'Ekler' bölümünün son yazısı TDK Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın'ın 'Bilişim Türkçesi' başlıklı yazısıdır. Bilişim kavramını açıklayan ve yaşamın her alanına nüfuz eden bilişim teknolojisi ile ilgili hatırlatmalar yapan Akalın, bu alanla ilgili terminoloji sorununa da eğilmektedir. Yazıda, İngilizceden dilimize olduğu gibi giren binlerce bilişim terimine karşılık bulma ve bu terimleri, çoğu zaman Türkçe karşılıkları bulunmasına karşın 'olur olmaz her yerde kullanma', terim kısaltmaları sorunlarına değinilmekte ve bu konularla ilgili çok sayıda örnek sıralanmaktadır. Bilişim teknolojisinin ve genel ağın Türk imlâsına yönelik etkilerinin de ele alındığı yazıda, TDK tarafından bu sorunların en azından bir bölümünün çözümüyle ilgili önlemler sırasında

yaklaşık 10.000 yeni Türkçe terimin tartışmaya açıldığı ifade edilmektedir (www.tdk.gov.tr/bilterim). Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın; 2876 Sayılı Kanun'un 36'ncı maddesi uyarınca 'Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yarasır yükseklığe erişirme'yi amaçlayan Türk Dil Kurumunun Başkanı olarak, bilişim dilinde ve genel ağda Türkçeye olan ilgisizlikten yakınmakta ve geniş kitleleri 'Türkçeyi yaygınlaştırma'ya, 'doğru ve güzel Türkçe kullanımını egemen kılma'ya davet etmekte ve genel ağda TDK'nin faaliyetleri ile ilgili bilgi vermektedir.

Eserin son sayfasında yer alan Avrasya haritasında Baltık Denizi'nden (Karaimce) Pasifik Okyanusu'na (Fuyü Türkçesi), Kuzey Buz Denizi'nden (Dolganca) Basra Körfezi'ne (Kaşgay Türkçesi) değin yayılan Türk dil ve diyalektleri gösterilmektedir.

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz tarafından yayıma hazırlanan *Türk Dili El Kitabı*, meraklısından konunun uzmanlarına değin geniş bir yelpazeye hitap edebilen bir müracaat eseridir.

Dr. Süer Eker

Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh), Haz. M. Nur Doğan, Eminönü Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2004, 260s.+orijinal metin.

Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı padişahları içinde çeşitli yönleriyle öne çıkan büyük bir hükümdardır. Sadece siyaset ve askerî bir deha değil, aynı zamanda bilim ve sanat adamlarını himaye eden bir devlet adamıdır. Öte yandan kendisi de âlim ve sanatkar bir padişahdır. Zamanının bilim adamları ile sanatçıları fırsat buldukça huzuruna çağırdığı, hususî sohbet meclisleri tertip edip çeşitli konuları tartışmaktan büyük zevk aldığı bilinmektedir. Başta Arapça ve Farsça olmak üzere aralarında Rumca ve Sırpça'nın da bulunduğu yedi dile okuyup yazacak derecede vakıf olan Fatih, tıpkı babası II. Murat gibi şairdir ve Avnî mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinde aşkı, dinî ve mistik düşünceleri, felsefî anlayışları, toplumsal ve ahlakî değer yargılarını, destansı söylenceleri, kısacası doğunun derin kültürünü estetik bir söyleyişle, zengin hayalleri ve etkili ifade kudretiyle dile getirmiştir.

Fatih (Avnî) Divanı, Fatih'in ve ölümsüz askerlerinin ebediyen Türk şehri olmak üzere fethettiği İstanbul'un fethinin 551. yıldönümüne armağan olmak üzere Mayıs ayı içerisinde yeniden yayımlandı. Eser, iki açıdan orijinal bir çalışmadır. Öncelikle sadece metnin okunuşu ile yetinilmemiş, tüm şiirler beyit beyit nesre çevrilip şerh edilmiştir. Ayrıca diğer yayımlardan farklı olarak nazire ve şiir mecmuaları taranmış, divan nüshasında bulunmayan şiirler de esere dahil edilmiştir. Şu halde çalışmada yetmiş iki gazel, üç kıta, iki manzume, altı beyit ve bir de mısra bulunmaktadır. Baş tarafta Eminönü Belediye Başkanı Nevzat Er'in kaleme aldığı "Takdim" (s. 7) ile yazarın "Önsöz"ü (s. 9) yer alır. Ardından divanın metni, nesre çevirisi ve şerhi birlikte yer alır (s. 13 vd.). Önce gazel yazılmış, ardından sıra ile beyitler nesre çevrilip şerh edilmiştir. Beyitlerin büyük çoğunluğu şerh edilmiş, aynı anlamı taşıyan veya açıklamaya gerek görülmeyen beyitler ise sadece nesre çevrilmiştir. Böylece tekrara düşülmemiş, teklüfe meydan verilmemiştir. Çalışmanın sonunda "Kaynakça" (s. 253), "Metne Ait Dipnotlar" (s. 254), "Nesre Çeviri ve Şerhe Ait